

Hoofdstuk 3

SLEUTELN AAN DE LEERKRACHTSTIJL: ZELFSTURING BIJ VIJF PEDAGOGISCHE VAARDIGHEDEN (PATTERSON).

1. Leerkrachtstijl: sleutelfactor bij de aanpak van probleemgedrag

“Zit je relatie met een ander in de knoop, dan kies je best om jouw houding te veranderen. Want zo nodig je de ander uit om zelf ook te veranderen. Tap dus niet uit hetzelfde vaatje maar kies voor een andere manier van in relatie staan.” Dit is in een notendop het advies dat Nand Cuvelier⁶⁸ ons meegeeft, wanneer we hij het heeft over het oplossen van relationele conflicten. Cuvelier laat verstaan dat we geen stap vooruit komen door ‘nog meer van hetzelfde’ te doen. Want zo verhardt het conflict en werken we ons nog dieper in nesten. Zijn interactiekader, beter bekend als ‘de axenroos’⁶⁹, maakt zichtbaar in welke zin we onze houding kunnen veranderen en wat dit teweeg brengt bij ‘onze tegenpartij’. Anderzijds wordt ook duidelijk gemaakt hoe onze manier van reageren wordt aangestuurd door de houding die (lastige) leerlingen of klasgroepen aannemen.

Aandacht vragen voor de leerkrachtstijl betekent niet dat alle verantwoordelijkheid voor wat fout loopt/is gelopen, bij de leerkracht moet worden gelegd. Het betekent wel dat de sleutel voor het vinden van een oplossing in veel gevallen dichterbij ligt dan men zou vermoeden. Alleen al door de keuze voor een bepaalde houding beschikt elke leerkracht over belangrijke troeven om de omgang in problematische situaties te verbeteren. Het komt er enkel op aan voldoende koelbloedig te blijven en goed na te denken over de meest gepaste manier van reageren. De wijze waarop de leerkracht in communicatie gaat met zijn/haar leerlingen, is in grote mate beslissend voor de manier waarop deze leerling(en) zal/zullen reageren.

Als de leerkrachtstijl ter sprake komt, dan is het vooral omdat hier zichtbaar wordt hoe de leerkracht/opvoeder zijn of haar leerlingen tegemoet treedt. Hoe sturend of appelerend

⁶⁸ Nand Cuvelier is psycholoog en filosoof. Hij is de stichter en grondlegger van de Relatiestudio (Gent) en ontwerper van de axenroos en de bejegeningcircel. Beide instrumenten brengen de mechanismen van de menselijke communicatie en interactie nauwgezet in beeld. Zie: www.relatiostudio.be.

⁶⁹ Axen zijn krachten van waaruit mensen in relatie met elkaar kunnen handelen. Wie erin slaagt om alle twaalf axen te beheersen, ontwikkelt zijn of haar gedragsrepertoire in communicatiestijlen optimaal. De axenroos brengt alle axen in beeld en laat zien hoe de verschillende interactiewijzen op elkaar reageren en inspelen.

is zijn of haar houding? Drukt die houding waardering uit of ligt de klemtoon op corrigeren en berispen? Hoe wordt er omgegaan met wat fout loopt? Krijgen leerlingen nieuwe kansen? Hoe wordt er omgesprongen met kritiek?

Vooraf in situaties waarin er moet worden samengewerkt met leerlingen die al eens kwetsend of storend uit de hoek komen, is het van groot belang om consequent te handelen. Leerkrachten/opvoeders zullen er in dat geval goed moeten inspelen op de noden, de draagkracht en het groei-potentieel van deze leerlingen. In het volgende onderdeel wordt dit verder geëxpliciteerd.

2. Vijf pedagogische vaardigheden

De Amerikaanse orthopedagoog, Patterson, wijst alle ouders, leerkrachten en opvoeders op het belang van vijf opvoedkundige vaardigheden. Zij bewijzen hun deugdzaamheid naar alle jongeren toe maar in het bijzonder naar diegenen die volgehouden probleemgedrag stellen.

Door heel bewust in te spelen op de kwaliteiten van deze vijf pedagogische vaardigheden, kunnen heel wat moeilijkheden en conflicten worden voorkomen.

Wie te maken heeft met een ernstig omgangsprobleem met een of meer leerlingen en vaststelt dat zijn/haar manier van reageren niets oplevert, heeft er alle belang bij de eigen houding te bevragen en na te gaan hoe hij/zij (nog) beter kan inspelen op de vijf vaardigheden die Patterson ons voorhoudt.

Vijf stevige pedagogische handgrepen (Gerald Patterson)

Leiding geven en grenzen stellen

Zorg voor klare afspraken, duidelijke grenzen en maatregelen die op voorhand zijn afgesproken. Kinderen en jongeren moeten weten wat er heel concreet van hen wordt verwacht (en wat ze niet mogen doen). Het consequent opvolgen van de gemaakte afspraken versterkt de geloofwaardigheid van de opvoeder en van de geldende regels. Kies bij voorkeur voor een beperkt aantal duidelijke regels (rond het meest storende gedrag) dan een teveel aan regels. Geef voorrang aan die afspraken of regels die te maken hebben met de belangrijkste problemen die je op dat ogenblik ervaart.

Monitoring

Pubers laten zich niet bijsturen door een overdosis aan controle. Dit leidt enkel tot gespeelde volgzzaamheid en stiekem gedrag. De

beste resultaten worden bereikt door in het spanningsveld ‘nabijheid’ – ‘afstand’ te gaan staan: jongeren laten zich makkelijker bijsturen door iemand die respect toont voor hun leef- en ervaringswereld (weten wat hen bezig houdt, waar ze mee bezig zijn, waar ze rondhangen) en niet verlegen is om hen zo nodig te waarschuwen of (liefst preventief) op de vingers te tikken.

Positieve betrokkenheid

Laat zien dat je er staat voor jouw leerling(en): hij/zij moet(en) voelen en zien dat je er voor hem/haar/hen wil zijn en dat je in hem/haar/hen blijft geloven. Maak duidelijk dat jouw leerling(en) op jouw inzet en deskundigheid kunnen rekenen en dat je oprecht geïnteresseerd bent in hun persoon (met respect voor de aangegeven grenzen).

Positieve bekrachtiging

Stel je vast dat jouw leerling(en) zich positief gedraagt/gedragen of geeft een van hen blijk van een positieve houding, maak dan duidelijk dat je dat gedrag waardeert. Reageer snel, oprecht en zonder overdrijving. Zorg steeds voor een positieve invalshoek wanneer je commentaar geeft (maar sluit je ogen niet voor wat zorgen baart). Kijk naar de goede punten in het groeiproces van de leerling(en) en benut alle aanwezige kansen. Druk vertrouwen uit.

Probleemoplossend (leren) handelen

Laat jouw kinderen/leerlingen mee nadenken over problemen. Stimuleer hen op zelf oplossingen te verzinnen. Geef hen de verantwoordelijkheid die ze redelijkerwijs aankunnen.

Patterson zelf laat verstaan dat de laatste drie vaardigheden (de ‘ja-functies’) vooral preventief werken. Het gaat om pedagogische kwaliteiten die bijdragen tot een positief contact tussen de leerkracht en de leerlingen. Het vertrouwen en de veerkracht van de leerling(en) wordt er door versterkt. Leerlingen die opvoeders hebben met deze kwaliteiten staan er na verloop van tijd steviger voor en stellen minder probleemgedrag. De eerste twee vaardigheden (de ‘nee-functies’) mogen vooral niet ontbreken in de omgang met leerlingen die zich in de risicozone bevinden (lees: probleemgedrag stellen of er heel dicht tegen aan lopen). Zonder consequente disciplinering (leiding geven en grenzen stellen) en zonder volgeh-

den opvolging en toezicht (monitoring) lukt het niet om deze leerlingen op een respectvol spoor te brengen of te houden.

De combinatie van de vijf vaardigheden ('ja- en nee-functies') zorgt er voor dan kinderen/jongeren een prosociale en respectvolle houding aannemen.

In een pedagogische relatie waar de vijf zonet genoemde vaardigheden afwezig blijven, vergroot de kans op probleemgedrag. Wat er zoal kan fout lopen wordt in onderstaand schema helder verwoord.

1. Leiding geven en grenzen stellen	
<i>Gedragswijzen die aansluiten bij deze pedagogische vaardigheid:</i>	<i>Risico's indien deze vaardigheid onderbelicht blijft:</i>
Werk maken van duidelijke regels, afspraken en grenzen	Kinderen en jongeren worden dan onzeker en weten niet waar de grens wordt getrokken.
Er voor zorgen dat de afspraken en regels goed worden nageleefd en eenduidig worden toegepast	(Een aantal) kinderen of jongeren durven dan zelf de leiding in handen nemen. Wat ook betekent dat de opvoeder over weinig tot geen gezag beschikt.
Voorrang geven aan kwaliteitsvolle regels (zinnig, aansturend op het gewenste gedrag, geen overvloed aan regels).	Als er teveel regels zijn, wordt het een stuk lastiger om die allemaal te laten naleven. Het gewone 'samenspel' wordt kapot gemaakt omdat er voortdurend op 'fouten' moet worden gewezen.
2. Monitoring	
<i>Gedragswijzen die aansluiten bij deze pedagogische vaardigheid:</i>	<i>Risico's indien deze vaardigheid onderbelicht blijft:</i>
Overzicht houden op wat de jongeren doen.	Het risico vergroot dat jongeren letterlijk en figuurlijk op afstand komen en zich in een reële of virtuele schemerzone gaan ophouden.
Weten waarmee de jongeren bezig zijn, waar ze zich dan ophouden en met wie ze zich bezig houden.	Jongeren zijn zich niet altijd bewust van risico's of mogelijke problemen. Als men ze onge-

	<p>moeid laat, vallen ze terug op de instemming/goedkeuring/druk van leeftijdsgenoten.</p> <p>Volwassen commentaar wordt weliswaar niet altijd openlijk in dank afgenomen maar biedt toch een mooi excuus om in bepaalde gevallen af te haken.</p>
Blijk geven van interesse maar niet betuttelen en hen niet buitensporig controleren.	<p>Als zachte controle ontbreekt, weten kinderen en jongeren niet met zekerheid of ze er wel toe doen.</p> <p>Overdreven controleren drukt argwaan uit en tast de relatie aan.</p>
3. Positieve betrokkenheid	
<i>Gedragswijzen die aansluiten bij deze pedagogische vaardigheid:</i>	<i>Risico's indien deze vaardigheid onderbelicht blijft:</i>
Oprecht geloof in het kind/de jongere.	De kans vergroot dat kinderen/jongeren afhaken: ze nemen geen initiatief of verantwoordelijkheid meer. Soms kiezen ze er zelfs voor te provoceren. Liever negatieve aandacht dan geen aandacht.
Oprechte belangstelling tonen voor het kind/de jongere.	Idem. Ook het lerend vermogen van kinderen/jongeren zal zich beperkt ontwikkelen.
Contacten onderhouden en er op toezien of het kind/de jongere kan terugvallen op anderen.	De sociale contacten verschromelen. Er blijven steeds minder relaties over om levenszin, kracht en vertrouwen uit te putten.
4. Positieve bekrachtiging	
<i>Gedragswijzen die aansluiten bij deze pedagogische vaardigheid:</i>	<i>Risico's indien deze vaardigheid onderbelicht blijft:</i>
Laten doorklinken dat de dingen goed verlopen.	Als positieve feedback achterwege blijft, tast dit de eigen-

	waarde aan, zeker bij jonge mensen die hun identiteit nog aan het opbouwen zijn.
Zorgen voor opbouwende commentaar.	Nooit te horen krijgen dat wat men doet waardevol is, versterkt de twijfel omtrent het eigen kunnen.
Zorgen voor bemoedigende of stimulerende commentaar.	Als dit ontbreekt, brokkelt de motivatie van de leerling af en komt de pedagogische relatie nog meer onder druk staan.
5. Problemen (leren) oplossen	
<i>Gedragswijzen die aansluiten bij deze pedagogische vaardigheid:</i>	<i>Risico's indien deze vaardigheid onderbelicht blijft:</i>
Kinderen/jongeren leren om hun problemen (in de mate van het mogelijke) zelf op te lossen.	Leert men dit niet dan vergroot de kans dat kinderen/jongeren zich afwachtend gaan opstellen en geen initiatief willen/durven nemen ('aangeleerde hulpeloosheid' en gemakzucht)
Kinderen/jongeren betrekken en hun stem ernstig nemen.	Kinderen/jongeren voelen zich miskend en minderwaardig. De kans dat ze afhaken, onverschillig worden of zich (noodgedwongen) nestelen in afhankelijkheid of domme volgzaamheid vergroot.
Kinderen/jongeren zelf verantwoordelijkheid laten dragen.	Kinderen/jongeren die nooit verantwoordelijkheid krijgen, voelen zich ook niet verantwoordelijk en stellen zich afstandelijker op.